

Våtmarkerna lever upp

Tysslingen och Venakärret 2012-2018

Länsstyrelsen
Örebro län

SMÅFLÄCKIG SUMPHÖNA är en av de fågelarter som fått förbättrade livsmiljöer genom projektet Reclaim.

Projektet Reclaim

Projektnamnet ”Reclaim” är engelskans ord för återskapande, förbättring, räddning. Och det är precis vad projektet handlar om, nämligen att återta våtmarkernas strandängar från igenväxning. Genom restaurering och skötselförbättrande åtgärder har projektet arbetat med att bevara och återskapa hotade livsmiljöer för ett stort antal växter och djur som är knutna till våtmarker. Projektet genomfördes under åren 2012-2018 av Länsstyrelsen i Örebro län med finansiering från EU:s miljöåtgärdsprogram LIFE och Naturvårdsverket.

Två restaurerade våtmarker

Projektet omfattar restaurering av två våtmarksområden i Örebro län, extremrikkärret Venakärret och den näringsrika slättsjön Tysslingen, båda med igenväxning som gemensam hotbild. En stor del av åtgärderna i projektet har handlat om att röja, avverka, putsa och släppa ut djur på bete. Lika viktigt har det varit att anpassa både marker och metoder för en modern naturvård, där både betesdrift och maskinell slåtter ska kunna utföras på ett rationellt sätt. Tillgängligheten för besökare, såväl som information och dialog med markägare och kringboende har varit en annan viktig del i projektet.

Två Natura 2000-områden i Örebro län har ingått i projektet: Venakärret och Tysslingen

GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER I URVAL:

25 hektar trädavverkad yta	5 700 meter skötsel- och tillsynsväg
16 hektar röjd från buskar och sly	1 100 meter spång och stig
55 hektar slåttad yta	2 plattformar för besökare
245 hektar putsad och fräst yta	1 grill-/rastplats
5 000 meter uppsatt stängsel	1 naturutställning
9 hektar anlagd vattenyta	21 informationsskyltar
2 000 meter anlagd dammvall	22 art- och naturinventeringar

Vad är en våtmark?

Precis som namnet våtmark antyder, betecknar det marker där vatten finns nära eller strax under markytan en stor del av året. Vattnet kan komma från många olika håll, som exempelvis vattendrag, källor, nederbörd eller från sjöar och vattendrag som regelbundet svämmar över.

Våtmarkens funktion

Våtmarkernas betydelse i landskapet är stor. Inte minst utgör de viktiga livsmiljöer för en mängd olika arter som är knutna till våtmarker. Förmågan att buffra vatten vid kraftig nederbörd och höga flödesnivåer är en annan viktig funktion, som minskar risken för översvämning på andra platser i landskapet. Våtmarkerna fungerar även som vattenrenare och torvbildande kärr och mossar lagrar stora mängder kol.

90%

av Mälardalens ursprungliga våtmarker har idag försvunnit från landskapet

Hoten mot våtmarken

På några hundra år har stora arealer våtmark försvunnit. Igenväxning, dikning, försurning och klimatpåverkan är några av orsakerna. De negativa konsekvenserna är stora; från förluster av livsmiljöer för våtmarkens arter till utsläpp av lagrade växthusgaser i atmosfären samt minskad kontroll av stora vattenflöden.

Brushanar rastar gärna på den översvämmade strandängen

Rödlånke

Älgstamaden i norra Tysslingen. Denna strandäng översvämmas årligen samt sköts med bete och slåtter. Den rödlistade växten rödlånke trivs på den hårdbetade ytan i förgrunden. Rödlånken liksom en stor del av fågellivet försvinner om bete och översvämningar upphör.

Rödlånke

Tysslingen är känd för rastande svanar i tusental varje vår. Men sjöns fågelliv är rikt året om. Reclaimprojektets åtgärder har varit inriktade på att skapa förbättrade livsmiljöer för bland annat vadarfåglar, änder och andra fåglar som häckar och rastar på strandängarna.

Tysslingen - en näringsrik slättsjö

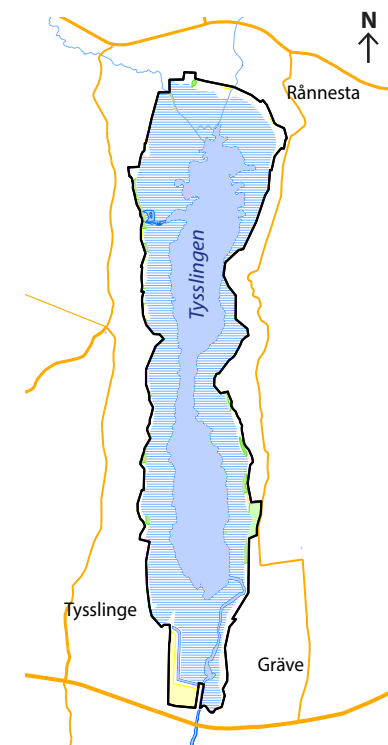
Sjön Tysslingen ligger i den flacka slättbygden nedanför Kilsbergens branter. Sjön med omgivande våtmarker är rester av den forna havsvik som låg här efter den senaste inlandsisen. Slättens många våtmarker höll sig naturligt öppna genom vattnets kontinuerliga dynamik, där vårfloedens översvämmande smältvatten följdes av torra somrar och regnrika höstar.

Våtmarken som nästan försvann

I samband med 1800-talets kraftiga befolkningsökning omvandlades en stor del av slättbygdens våtmarker till åkermark. När vattnet började regleras av människan, sattes vattnets naturliga dynamik ur spel. Så snart slätter och bete upphörde en bit in på 1900-talet, började de kvarvarande våtmarkerna växa igen med vass och buskar.

Naturvården öppnar upp igen

Snart stod det klart att alla de arter som tidigare trivts i dessa marker minskat starkt i antal eller försvunnit helt. Under 1980-talet började markägare och naturvårdare samarbeta för att återskapa de öppna strandängarna. Genom projektet Reclaim har förutsättningarna förbättrats på flera sätt för att även i fortsättningen hålla Tysslingens strandängar öppna. Dessutom har nya vattenytor skapats liksom en vall som kan hålla kvar vatten lite längre på våren till glädje för många änder och vadarfåglar.

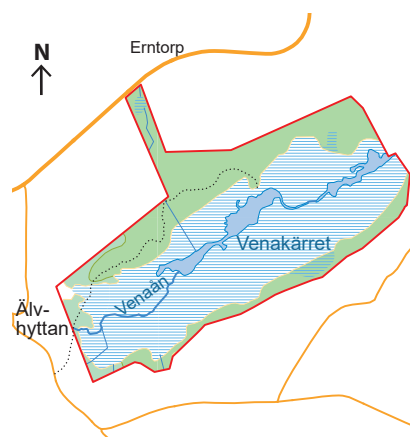

Tysslingen ligger 12 km väster om tätorten Örebro. Delar av sjön med intilliggande strandängar är skyddade som naturreservat.

FLER BRUSHANAR I TYSSLINGEN

Det var länge sedan brushanar häckade i Tysslingen, men varje år brukar ett mindre antal rasta här på väg mot sina häckningsplatser i norra Sverige och Finland. Efter de restaureringar som har gjorts de senaste åren har antalet rastande brushanar ökat i Tysslingen. Kanske kommer den att häcka här igen i framtiden?

Venakärret ligger i Älvhyttan, knappt två mil sydväst om Nora. Hela kärret är skyddat som naturreservat.

Venakärret – ett extremt rikkärr

Venakärret ligger i bergsmansbyn Älvhyttan och är ett så kallat rikkärr. Det innebär att marken är väldigt rik på mineraler. Framför allt finns det mycket kalcium – man brukar säga att det är kalkrikt. Rikkärr har ofta en specialiserad och artrik flora. Här finns flera arter av orkidéer, starrar och mossor som bara eller oftast finns i kalkrika miljöer. Venakärret är det största rikkärret i Örebro län och bland de större i Sverige.

Bergsmännens slåtteräng

Det artrika Venakärret har en lång historia som slåtterkärr. Behovet av slåttermarker var extra stort i Bergslagen, då behovet av dragdjur inom bergsbruket var omfattande. Hela Venaängen, som kärret då kallades, är markerad som ängsmark på äldre kartor. I delarna närmast byn pågick slåttern ända in på 1950-talet. Därefter har både vass och träd sakta krupit att längre ut i kärret, på bekostnad av många av rikkärrets speciella växter och mossor.

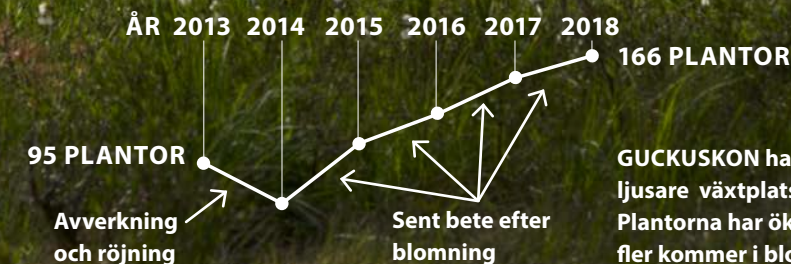
Naturvårdsinsatser

Efter många år av igenväxning, som döljt kärret bakom en ridå av träd, har Venakärret genom Reclaim-projektet öppnats och blivit en synlig del av byn igen. Idag betar kor i Venakärrets västra del och norra skogskanten, medan ängarna närmast byn hålls öppna genom slåtter. Artinriktade åtgärder har genomförts för vissa av rikkärrets specialanpassade arter, som exempelvis den pyttelilla kalkkärrsgrynsnäckan.

MER SOL OCH VÄRME TILL VÄDDNÄTFJÄRILEN

Många arter i Venakärret ställer höga krav på sin livsmiljö. Väddnätfjärilen är till exempel beroende av ängsvädd för sin förökning. Den vill dessutom ha en lagom blandning av både öppna, solvarma ytor och vindskyddande träd och buskar. Genom avverkning och röjning av tidigare igenväxta ytor, har väddnätfjärilens livsmiljö i Venakärret avsevärt förbättrats. Den har de senaste åren setts föröka sig i delar av våtmarken där den inte har setts förut.

Fjällkor i Venakärret. Betesdjuren är mycket viktiga för att hålla våtmarkerna öppna och artrika. Genom sitt bete och tramp håller de undan mer högväxande arter till förmån för arter som har sina blad och blommor närmare marken. Det ger utrymme för en mångfald av små växter istället för några enstaka högväxta arter.

En ny vägtrumma har kommit på plats längs en av de nya tillsynsvägarna vid Tysslingens strandängar.

Betesdjur i naturvårdens tjänst

Såväl Tysslingen som Venakärret tillförs näring via tillrinnande vattendrag. Det växer så det knakar. Vi människor har sedan länge utnyttjat denna växtkraft och tagit hö på strandängarna som vinterfoder till vår boskap. När jordbruket moderniserades blev de våta markerna inte längre lönsamma att bruka. Avsaknad av slätter och bete, ofta i kombination med reglering av vattennivån, resulterade i att de sedan länge öppna våtmarkerna sakta började växa igen med vass och skog.

Åtgärder för en effektiv betesdrift

Inom projektet har en stor del av alla genomförda åtgärder handlat om att skapa goda förutsättningar för betesdrift i de båda områdena. Områden som inte har betats på länge har stängslats in. I redan betade marker har en rad olika åtgärder genomförts för att underlätta transporter och tillsyn för djurhållaren, såväl som för betesdjuren att ta sig fram och komma åt att beta. Det har handlat om allt från avverkning och röjning av skog och sly, fräsning av tuviga marker till nya och förbättrade tillfartsvägar till betesmarkerna samt förstärkning av vallbankar.

Naturvård 2.0 - produktion av livsmiljöer

Att restaurera en våtmark tillbaka till sitt naturliga stadium är sällan särskilt enkelt att genomföra. I de flesta fall krävs att våtmarkens naturliga vattenreglering återskapas, vilket ofta innebär en oönskad påverkan på omgivande jordbruksmarker. Naturvård i våtmarker handlar därför idag främst om att efterlikna de störningar från hävd och översvämningar som tidigare hållit markerna öppna. Projektet Reclaims huvudsyfte har varit att öppna upp och bekämpa igenväxning i två våtmarksområden. Med moderna maskiner till vårt förfogande samt anpassningar för den moderna djurhållarens villkor, har vi skapat goda förutsättningar för en långsiktigt hållbar, modern naturvård. Venakärret och Tysslingen är redo för framtiden, där människan och naturen mår bättre och samverkar med varandra igen.

Plattform med informationsskylt
vid rastplatsen ute i Venakärret.

Friluftsliv och information

Projektet Reclaim har inte bara handlat om att öppna två våtmarker för att dess typiska fåglar, småkryp och växter ska hitta tillbaka. En viktig målsättning har även varit att göra de båda områdena mer tillgängliga för oss människor.

Stigar, plattformar och information

Det tidigare mycket svårforcerade Venakärret har fått en delvis spångad stig ut till en rastplats med plattform, från vilken besökaren har god utsikt över hela rikkärret. I Tysslingen har både en ny plattform byggts och en utställning i en renoverad före detta transformatorstation tagits fram. I båda områdena finns på flera platser informationsskyltar av olika slag som berättar om områdenas historia, växt- och djurliv.

Möten och guidningar

Under projekttiden har flera informationsmöten och guidade turer hållits i eller i anslutning till respektive område. Till dessa har både markägare, kringboende och en intresserad allmänhet bjudits in.

Guidad vandring under en
temadag i Tysslingen.

Projektets resultat

*”Bättre tillgänglighet
ger ökat friluftsliv.” **

300 %

ökning av käppkrok-
mossa inom inventerade
områden i Venakärret.

*”Ju mer turister det kommer
hit desto större möjligheter
öppnas upp för det lokala
företagandet.” **

15 %

ökad kännedom om
Natura 2000 och dess
innebörd *

29 %

ökad besöksfrekvens
i projektområdena
(1 gång/månad eller oftare) *

31 %

ökad ekonomisk betydelse
av projektområdena för
lokala entreprenörer *

*”Om de här projekten sköts väl
kommer det ha stor betydelse
för hur naturvården sköts i
framtiden.” **

18 %

ökad kännedom om EU:s
miljöåtgärdsprogram LIFE *

200 ha

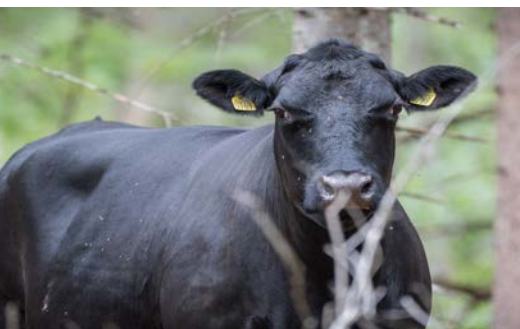
förbättrad våtmarksareal

20 %

ökad positiv inställning
till naturvårdsarbete i
projektområdena *

*”Det blir en given målpunkt för
de som tycker om att röra sig i
naturen och de här områdena
har allt att erbjuda vilket gör att
turismen och det lokala företa-
gandet kan gynnas ytterligare.” **

* Resultat och citat från socio-ekonomisk undersökning 2014 och 2018
av markägare, kringboende m.fl. med anknytning till projektområdena.

Vad händer efter projektet?

De båda projektområdena har en gemensam historia av igenväxning som medfört en kraftigt negativ påverkan på deras naturvärden. I projektet Reclaim har vi under en kort tid genomfört en rad förbättrande åtgärder och lagt grunden för en långsiktigt hållbar skötsel. Men vad händer nu när projektet är slut? Vad ska hindra det som redan hänt en gång från att hända igen?

Naturreservat med tydliga planer för framtida skötsel

Som en del av projektet har en särskild plan för hur det som åstadkommit i projektet ska leva vidare tagits fram, en så kallad After-LIFE conservation plan. Men den enskilt viktigaste förutsättningen för att Tysslingen och Venakärret ska hållas öppna är att de under projektiden skyddats som naturreservat. Det innebär att ansvaret för att sköta och att finansiera skötseln för de båda områdena fortsättningsvis ligger hos staten (genom Länsstyrelsen). Alla naturreservat sköts enligt områdesspecifika skötselplaner. Dessa utgår från syftet med respektive naturreservat och åtgärderna bygger på en rad olika undersökningar, rapporter och erfarenheter som gjorts under projektiden. Som exempelvis historisk markanvändning, hydrologi och en sammanställning av gällande vattendomar.

LAYMAN'S REPORT LIFE RECLAIM

Projekt: LIFE11 NAT/SE/000848

Publikationsnr.: 2018:33

Produktion: Länsstyrelsen i Örebro län 2018

Foto: Anders Larsson/Göteborgs naturhistoriska museum (s. 15), Claes U. Eliasson (s. 6), Erik Persson (s. 10 överst), Lasse Olsson/www.birding.se (s. 2, 13), Per Wedholm (s. 7) samt Länsstyrelsen i Örebro län (övriga)

Kartor: © Lantmäteriet och Naturvårdsverket

Tryck: Danagårds LITHO 2018

LIFE

LIFE är EU:s finansieringsverktyg för miljö-, naturvårds- och klimatprojekt, som bland annat kan användas för åtgärder i Natura 2000-områden.

NATURA 2000

Natura 2000 är EU:s nätverk för Europas mest skyddsvärda naturområden, med syfte att värna om utpekade naturtyper och arter samt deras livsmiljöer.

Den pyttelilla kalkkärrsgrynsnäckan trivs bäst i extremrikkärr och har genom Reclaimprojektet fått en ljusare framtid i Venakärret.

Länsstyrelsen
Örebro län

Länsstyrelsen i Örebro län
Stortorget 22, 701 86 Örebro
010-224 80 00
orebro@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/orebro